

Opeřenci známí? Neznámí!

Text a foto: Tomáš Grim

Střízlík na úvodní fotografii pěkně klokotá a... moment... nevypadá nějak divně? Inu, vypadá. Má k tomu dobrý důvod. Není to totiž „náš“ střízlík. Podobně jako s úplně všemi (!) ostatními zástupci čeledi střízlíkovitých se s ním setkáme pouze na jiném kontinentě. V jiných podmínkách. Často dramaticky jiných. Tady by měl každý, kdo chce poznat přírodu takovou, jaká opravdu je, zbystřit! Z důvodů zcela zásadních: na příkladu střízlíků se pokusím ilustrovat podle mého názoru tu nejpodstatnější a nejužitečnější věc, kterou lze o opeřencích i přírodě obecně říct. Jak bychom se vlastně měli na přírodu dívat?



Životaběh střízlíka obecného je nevyklá komplikovaný. Jen pro připomenutí: hnízdo staví samec, dokonce několik hnízd a ještě víc nezvykle předtím, než vůbec začnou námluvy, o mláďata se sameček téměř nestará, do hnízda se vrací celá „rodina“ i po vyvedení mláďat, společně nocovat mohou zcela nepřibuzní jedinci (Grim T. 2022: Angry bird. Naše příroda 15/2: 18–28). Naprostá většina našich ptáků se v každém z těchto ohledů chová právě naopak. A uvedený soubor chování, tedy jako celek, pak z našich druhů nenajdeme u žádného.

Šlo by pokračovat. Hnízdění pokusy jsou u střízlíků v Anglii, kde je mírnější klima než u nás, doloženy ze všech měsíců v roce. S tím se nemůže měřit snad žádný jiný tamější pěvec. Střízlík dokonce umí sbírat potravu pod sněhovou pokrývkou (obrana před predací a potravní konkurencí). A zase: žádný jiný z „našich“ druhů ptáků nic takového nesvede. Prostě a jednoduše: **střízlíci jsou úplně jiní.**

Závěr je to jasný.

Jenže...

Svět nekončí za humny

Na dovolené ve Středomoří si povšimneme, že „naše“ pěnice tam mají řadu „sestřenic“, tedy exotických druhů, které k nám svým výskytem nezasahují. To máme pěnici brýlatou i vousatou, dlouhozobou, kaštanovou i mistrovskou. Také sardinskou, balearskou, ligurskou, tureckou a kyperskou. K tomu západní. A ovšem bělohroudu, tu potkáme na typicky české rekreaci nejčastěji.

Žádný další druh střízlíka nám však na dovolené v Mediteránu cestu nezkříží. Bez dalšího pátrání po tom, jak se věci mají, snadno můžeme nabýt

dojmu, že střízlík je jediným zástupcem své čeledi. To by nebylo nic neobvyklého: z 243 čeledí ptáků, co jich po světě poletuje či pobíhá, jich 34 zahrnuje pouze jediný druh (Winkler D. W. a kol. 2015: Bird Families of the World. Lynx Edicions, Barcelona). Z těch, které se zatoulávají i na naše území, je to čeleď jediná, orlovcovití (*Pandionidae*).

Neobvyklé by to tedy nebylo, ale chybné zcela zásadně. Čeleď střízlíkovití je totiž s počtem 85 druhů (podle právě citovaného zdroje; podle jiných má i přes 90 druhů; na další čísla a závěry to však nemá žádný vliv) jednou z celosvětově nejpočetnějších. V pomyslné hitparádě druhové diverzity ptačích čeledí obsazuje vysoce nadprůměrnou 39. příčku. Jinak řečeno, celých 84 % všech ptačích čeledí má menší druhovou pestrost než střízlíci!

Střízlíků je tedy požehnaně. Tady by mohl celý příběh končit. Řeknete si: „Prostě je jich hodně, ale proč se zaobírat těmi, co u nás nežijí? Proč by se ostatní druhy střízlíků měly nějak zásadně lišit od našeho obecného? Vždyť jsou všichni nakonec členy jedné čeledi, tak přece musejí být podobní, to je nad slunce jasnější! A taky že ano: když si vygúglím anglicky hesla ‚střízlík a Severní Amerika,‘ co vidím? Samé jasné střízlíky, nejčastěji zahradního. Ten jakoby našemu obecnému z oka vypadl. Na poznání střízlíků nám bohatě stačí ten náš. Co na mě s nějakou exotikou!“

S podobnými názory se setkávám přibližně čtvrt století pravidelně. Na přednáškách pro veřejnost, pro univerzitní studenty i v debatách o ptactvu. Ostatně i vy byste mohli dodat „Vždyť to vidíte hned na úvodní fotce – střízlík jako střízlík!“ (ted' pomínu výhodu toho, že – na rozdíl od přednášky, kde lze pointu dramaticky stupňovat



Na první pohled.

Ano, střízlík to je.

Ale ne obecný. Je zahradní (Troglodytes aedon).

Jeho obrovský areál sahá od severní Kanady po nejjihnější Argentinu. A také od pobřeží Pacifiku po Atlantik. Žádný jiný původní ptačí druh neobývá napříč oběma americkými kontinenty větší území. Snímek je ze známé městské rezervace, která by neměla uniknout pozornosti žádného zájemce o přírodu, který zavítá do hlavního města Argentiny (Funk A. & Funková K. 2014: Costanera Sur – za zvířaty v argentinském velkoměstě. Živa 62/2: 90–92).

Costanera Sur, federální distrikt Buenos Aires, Argentina



- ▲ **Tady je střízlíkovo.** Tím nemyslím jen z fotografie zjevnou hustotu bušení, které tento střízlík obývá. Jde mi především o místo na mapě. I krátká třítydenní návštěva Kostariky stačila na pozorování 12 druhů střízlíků. Z nich bývaly plné tři čtvrtiny řazeny do obřího rodu *Thryothorus*. Mega-rod po přezkoumání moderními taxonomy neobstál: rozpadl se na rody čtyři. Z téměř tří desítek druhů (třetina diverzity celé čeledi) v něm dnes zůstal druh jediný. Mezi odpadlíky patří i tento střízlík čepičatý (*Cantorchilus nigricapillus*). Národní park Cahuita, provincie Limón, Kostarika
- ▼ **Vějířník.** Střízlík skvrnitoprsý (*Pheugopedius maculipectus*) jakoby vějířem ocasních per kopíroval bromélii v pozadí záběru. I tento druh je odnoží bývalého velko-rodu *Thryothorus*. Rezervace Caño Negro, provincie Alajuela, Kostarika





▲ **Normální střízlík.** Střízlík rezavošjný (*Campylorhynchus rufinucha*) ilustruje, jak také může vypadat typický střízlík – kontrastně vybarvený, velký, s dlouhým ocasem, vybavený silným zobákem. Vlastně opačně než „náš“ střízlík obecný! Národní park Rincón de la Vieja, provincie Guanacaste, Kostarika

▼ **Bílé hrdlo, to je střízlík?** Všichni čtyři příkladoví střízlíci z této dvoustrany prošli mým soukromým „výběrovým řízením“: fotka musí být z Kostariky, musí jít o různé druhy, pokud možno z různých koutů (provincií) země. Vše se povedlo – i s neplánovaným bonusem, že jinak dost odlišné druhy mají všechny bílé hrdlo, tedy znak, který střízlík obecný postrádá. Další doklad, že náš střízlík je hodně atypickým zástupcem čeledi. Střízlík bělohrdlý (*Pheugopedius fasciatoventris*) je třetím příkladem odpadlíka z původně velkého rodu *Thryothorus*. Rezervace Hacienda Barú, provincie Puntarenas, Kostarika





▲▼ **Lze určovat druh podle nadmořské výšky?** U nás něco těžko představitelného. Naopak v tropech něco nevyhnutelného: některé druhy, např. štidláků, tyranů nebo právě střízlíků, jsou totiž vzhledově prakticky totožné a pokud se neozvou, je nadmořská výška jediný (!) použitelný určovací znak. Pokud třeba v pohoří Santa Marta v severní Kolumbii potkáte střízlíka typu „šedoprý“ ve výšce nad 2000 m n. m., je to *Henicorhina anachoreta* (nahore). Pokud jste ve výšce pod 2000 m n. m., je to *Henicorhina bangsi* (dole). Ani jeden z nich zatím nemá české jméno: *H. anachoreta* byl taxonomy uznán až nedávno, do roku 2016 byl považován za poddruh střízlíka šedopršého (na protější straně nahore); *Henicorhina bangsi* bývá většinou považován jen za poddruh s. šedopršého (*H. leucophrys bangsi*) i dnes. Cuchilla San Lorenzo (nahore) a El Dorado (dole), Sierra Nevada de Santa Marta, departement Magdalena, Kolumbie





▲ **Extrémní diverzita.** Jde vám z různého štěpení známých druhů a objevování nových, které tu popisují, hlava kolem? Mně tedy ano. A to je možná teprve první kapka v taxonomické tsunami: střízlík šedoprský (*Henicorhina leucophrys*) podle posledních výzkumů není jeden druh, ale druhů 39! Monteverde, provincie Puntarenas, Kostarika

▼ **Neobvyklé prvenství.** Když v 80. letech minulého století pozoroval známý znalec jihoamerické avifauny Steven Hilty šedoprského střízlíka ve vydání, které vidíte na fotce dole, nebylo jasné, co je to vlastně za druh. Střízlík munčinský (*Henicorhina negreti*) byl pak popsán až v roce 2003. Patří mu neobvyklý primát. Jako vůbec první ptačí druh v historii byl jeho vědecký popis zveřejněn nikoli v tradičním „kamenném“ časopise (tedy „na papíře“), ale v periodiku elektronickém (tedy „on-line“). Cerro Montezuma, NP Tatamá, departement Risaralda, Kolumbie



lineárním vyprávěním – můžete zalistovat a vidět i všechny ostatní záběry, které doprovázejí tento článek a napovídají pointu.

Ano, námitky zní přesvědčivě. Opodstatněně. Logicky. Jenže chyba lávky. Realita je úplně jiná.

Jádro pudla

Zapomněli jsme si totiž zodpovědět dost podstatnou otázku. Kde těch dalších 84 druhů střízlíků žije, když je v Evropě nepotkáme? Jako u jiných skupin, které k nám zasahují jen okrajově (vlhy, ledňáčci, žluvy atd.), bychom čekali i další příbuzné střízlíka někde poblíž. Tedy v Africe nebo v tropické Asii. Střízlík obecný sice svým areálem krapínek přetéká do nejsevernější Afriky, ale žádný jeho příbuzný tam už nežije. V tropické Asii jakbysmet.

S pravdou ven: 99 % druhů střízlíků jsou Američané. Skutečně, jen jediný, ten náš, se vydal z domoviny střízlíků z Nového světa do Starého. Jeho obří areál přes většinu mírné zóny Eurasie vedl k obrovské rozrůzněnosti – vědci uznávají na tři desítky poddruhů. Střízlík obecný je tím pádem jedním z vůbec nejproměnlivějších mezi 11 000 ptačími druhy na světě! K poddruhům střízlíka obecného dříve patřily i severoamerické formy *pacificus* a *hyemalis*, dnes považované za samostatné druhy. Střízlík obecný už tedy za Beringovou úžinou nežije.

A je to právě zmíněná mimořádná proměnlivost *uvnitř* druhu střízlík obecný, která by měla spustit alarm v hlavě každého, kdo výše nepřeskočil tučně vyznačenou větu „střízlíci jsou úplně jiní“. Pokud se vyskytuje náš střízlík v tolika formách, pokud např. v Anglii pěstuje mnohoženství, zatímco u nás se zdá být spíše monogamní, *jaká*

je šance, že to, co horkotěžko sesumírujeme pro našeho střízlíka jako „druhově typické“, bude rozumně, tedy reprezentativně vypovídat o celé tak velké čeledi?!

Nejklíčovější otázka

Vykřičníkem za otázkou výše nepřeháním: kdyby se mělo hlasovat o nejklíčovější otázce v ornitologii, a v principu v biologii, skončila by otázka o reprezentativnosti v nejužším výběru. „Pokud není vzorek reprezentativní, nejsou závěry věrohodné.“ Tak by mohlo znít první příkazání každého biologa.

Není divu, že biologové jsou posedlí metodikou, tedy tím, jak přesně vzorky (pozorování) sbírat a kolik jich sbírat. Zkušený badatel nikdy nebude na novou práci kolegy naivně reagovat „To je/není zajímavé“ dokud se nezeptá „Jak přesně jste ta data nasbírali? Kolik bylo dat?“ Nedostatečná metodika či data = nevěřím závěrům, ať už se tváří sebelákavěji. Tady je myslím velký, velký, opravdu velký prostor pro inspiraci laické veřejnosti: neuvěřitelně velká část „informací“ z médií se při kritičtějším *metodickém* pohledu rozplyne jak pověstná pára nad hrncem. Stačí najít odpověď na otázku „Jaké důkazy tento názor skutečně podporují, jak se k nim došlo, kolik bylo dat?“ a je po parádě. Pro perfektní, odstrašující a čerstvý příklad nemusíme chodit bohužel daleko (Grim T. 2021: Kos je za vodou. Vesmír 100/12: 782–783).

To samozřejmě neplatí jen v biologii: že zkoumáním jazykových detailů hanáčtiny se o tom, jak se mluví v České republice, moc nedozvíme, je zřejmě každému, kdo potkal Hanáka a s ním se *nedomluvil*. Obyvatelé ČR totiž mluví jinak, skoro všichni. Vědečtěji řečeno „Hanáci nejsou



reprezentativní“ (ale jen dědici bizarní jazykové kuriozity).

Ale co když jsou střízlíci obecní utopení v moři ostatních druhů střízlíků ptačí obdobou Hanáků utopených v moři normálně (tedy typicky) mluvících Čechů? To bychom pak měli zásadní problém: poznáním jejich života bychom se o tom, jak žijí střízlíci (tedy celá skupina, čeled), nic nedozvěděli!

Žijeme tedy v bludu? Jediná možnost, jak se to dozvědět, je podívat se na těch 99 % druhů střízlíků, co u nás nežijí. Střízlík obecný proslul svým zpěvem – začněme tedy srovnáním s typickým střízlíkem z druhé strany Atlantiku (máte ho tu i na jedné z fotografií).

Duety: svorně, nebo škodolibě?

Hlasová virtuosita severoamerického střízlíka karolinského, to je tedy

něco! Hladké melodické tóny „letí“ vzhůru, ve zlomku vteřiny zas sviští dolů. Bleskurychlý motiv se s filigránskou precizností zopakuje čtyřikrát, i šestkrát. Jakoby chtěl Mistr Pěvec nevěřícímu posluchači předvést, že první „přehrávka“ nebyla jen tak nějaká náhoda. Celá série opakování, po sobě jdoucích téměř bezešvě, tedy jeden zpěv, přitom trvá sotva dvě vteřiny.

Každý sameček střízlíka karolinského má v zásobě, odborně bychom řekli v repertoáru, kolem třiceti odlišných zpěvných motivů. To v průměru. I ten nejméně zdatný jich však vystrouhá svým syrinxem, zpěvným ústrojím, kolem dvou desítek. Určitý motiv opakuje a opakuje, pak jej změní a zas opakuje a opakuje. Neúnavnost jeho pěveckého výkonu je patrná i z toho, že na rozdíl od většiny našich druhů ptáků si můžete střízlíka z Karoliny poslechnout celoročně, celodenně (pro naše opeřence je typický zpěv převážně jen na jaře a v ranních hodinách).

Pospolité horal.

Některé druhy střízlíků žijí podobně jako náš střízlík obecný v oddělených párech. V tropech je život naopak často záležitost mnohem sociálnější. Potkat jen jednoho střízlíka jednobarvého (Cinnycerthia unirufa) je spíš vzácnost. Zpravidla potkáte celou hlučnou „tlupu“, i kolem 20 jedinců. Skupinové foto jim ale v hustém podrostu mlžného lesa pořídíte jen stěží. Rezervace Yanacocha, provincie Pichincha, Ecuador

Opravdu doporučuji se zpěvem tohoto severoamerického střízlíka pokochat. Jak? Místo cesty za oceán stačí i nahrávky, které najdete na nejlepšími zdroji ptačích zvuků volně dostupném, tedy stránce *Xeno-canto*: <https://xeno-canto.org/>. Pro tento druh je jich k dispozici 601 (ke začátku června, kdy tento text píšu). Náhodně vybraná nahrávka a máte radost pro ucho.

Ale co je to divné vrčení, které občas libozvučný zpěv ruší? Hned po pár zpěvech vás trkne, že ty rušivé zvuky nastávají s pravidelností téměř železnou – vždy ze začátku samčího zpěvu. „Který škodolibec to střízlíka tak úporně ruší?“ Že by měl zrovna tento sameček smůlu na hlučného souseda? Když si pustíte nahrávek několik, trkne vás ještě víc, že to rušení bývá na různých záznamech docela často (ale ne vždy) a že je načasováno pokaždé

velice podobně. Náhoda to tedy určitě nebude.

Dost napínání. Není to soused jiného druhu. Není to ani konkurent stejného druhu. Je to samečkova partnerka. Samice střízlíka karolinského nezpívají. Přesto se na zpěvu podílejí: jejich „vrčení“, přesně synchronizované s vokální produkcí jejich partnera, vytváří společný duet.

Božskou hlasovou ekvilibristiku samečka to, alespoň pro náš lidský estetický pohled, poněkud degraduje. Příroda však na naše estetické požadavky nehledí – pro střízlíky je společný duet důležitý. Asi bychom hádali, že jde o společnou obranu teritoria. Kupodivu ne. Jde o tzv. hlídání partnerky: dává potenciálním samečkům uzurpátorům jasně najevo „tahle dáma je už obsazená“.

U řady dalších druhů, převážně těch tropických, samičí

Hlaholící mistr. Střízlík karolinský (*Thryothorus ludovicianus*) je jediným druhem původně velkého rodu *Thryothorus* (dvacetisedmidruhového!), který v něm zůstal řazen i dnes. Repetitivní zpěv samečka je mistrovský kousek. Tak melodickému zpěvákovi může z těch našich konkurovat jen málokterý. Poněkud mu to ale kazí samička (viz hlavní text). Central Park, New York, USA



hlasový příspěvek není jen tak nějaké nelibozvučné přicmrndávání (jako u střízlíka karolinského). Ano, i samice mají krásný, libozvučný projev. Kdybychom nahráli samce zvláště a samici zvláště, rozpoznáme v jejich zpěvech krátké, ale jasné mezery. A do těch se s přesností ozubeného kolečka trefuje druhý člen páru. Vokální synchronizace obou partnerů bývá tak dokonalá, že celý zpěv zní, jako-by vycházel z hrdla jednoho jedince!

Proč se o duetech rozepisují? Už tušíte: pro střízlíky, tedy celou skupinu, je duetový zpěv typický. Náš střízlík obecný je i v tomto směru úchylnou – zpívá pouze sameček.

A to je teprve špička ledovce...

Střízlíci jsou úplně jiní... než náš střízlík!

- 80 % druhů střízlíků je zřetelně pestřejších (má v opeření více barev) než ten náš, který je téměř jednobarevný (při pohledu z odstupu jednobarevný zcela).
- 70 % druhů střízlíků má i z dálky nápadnou kresbu na hlavě anebo hrudi (nejspíš znaky pohlavního výběru), zatímco náš střízlík je zbarven jednolitě.
- 60 % druhů střízlíků má normálně dlouhý ocas (tj. na obecné ptáčích poměry úměrně délce těla); ocas podobné relativní délky jako vidíme u střízlíka obecného najdeme nejčastěji jen u jeho blízkých příbuzných (je to tedy spíše znak rodu než střízlíků jakožto čeledi); některé druhy (např. rod *Microcerculus*) mají rýdovací pera ještě mnohem kratší než náš střízlík (který je vůči nim relativně dlouhoocasý).

Už jen tato srovnání by stačila k tomu, abychom naivní představu „střízlík jako střízlík“ odeslali do odpadkového koše. Ale to nejzajímavější nás teprve čeká. Procenta jsem uváděl zaokrouhleně (už jen proto, že počet uznávaných druhů je proměnlivý), ale teď už je uvádět rozumně nelze: u řady druhů např. zatím nikdo neviděl jediné hnízdo. Přesto lze věrohodně uvést, jaký životní styl je většinový: jednak je druhů s nepoznanou či nereprezentativně (sic!) poznanou biologii menšina (snad kolem jedné pětiny), jednak zpravidla víme o blízkých příbuzných více (a biologie bývá v rámci rodů, na rozdíl od čeledí, velmi jednotná, takže můžeme smysluplně „zaokrouhlovat“).

Jak reprezentativní je tedy životní styl našeho střízlíka obecného v kontextu celé čeledi?

- **Areál:** 80 % druhů střízlíků žije v tropech. Tam střízlík obecný ani nezasahuje.
- **Biotop:** čeleď se vyskytuje v tolika různých prostředích, že podobnou pestrost nenajdeme ani v několika jiných čeledích dohromady! Od mořského pobřeží, včetně příbojové zóny, přes mořské útesy, až do vysokohorských bezlesých pustin a všechno mezi tím; v lesích jakéhokoli složení, v parných dešťnících, chladných mlžácích i sucholesích; v savanách, pouštích i mokřadech. Řada druhů přímo vyhledává člověkem narušené prostředí, zástavbu, lomy, skládky; některým vyhovují holoseče a „zapojený les nedokáže tolerovat“ (jeden z mnoha příkladů dokládajících, že dnes módní bezmyšlenkovitá ochrana lesů řadě ptáčích druhů přímo škodí: Grim T. 2006: Kde jsou ochranné priority? Medializace kontra ochrana přírody. Vesmír 85/3: 140–147).

Náš střízlík neobývá naprostou většinu těchto prostředí; silné urbanizaci se vyhýbá (jde o typicky *suburbánní* druh).

- **Mikrobiotop:** některé druhy žijí přímo v opadance (na půdě), další v nízké vegetaci (jen v ní bydlí náš střízlík), některé dokonce až v korunách pralesních velikánů.
- **Hnízda chráněná blanokřídlým hmyzem:** tropické druhy si často vybírají místa k hnízdění poblíž aktivních hnízd mravenců, včel i vos; náš střízlík nikdy.
- **Ničení vajec a mláďat v cizích hnízdech:** jednou z nejtypičtějších vlastností čeledi je vandalismus. Střízlíci rutinně navštěvují sousední hnízda a rozbíjejí jejich snůšky nebo vraždí jejich mláďata. Nevybíravě likvidují obsahy hnízd příslušníků stejného druhu i cizích druhů. Nejde správně o predaci, protože ani rozbítá vejce ani pobítá mláďata střízlíci nekonzumují. Důvodem tohoto mezi ptáky obecně *téměř* unikátního chování (najdeme ho např. i u našich rákosníků velkých) je nejspíš konkurence. Náš střízlík je i v tomto ohledu v rámci čeledi černou ovčí, destruktivní choutky u něj nebyly nikdy prokázány.
- **Smíšená hejna:** tropické druhy, tedy většina zástupců čeledi, se běžně připojují při sběru potravy k velkým mezidruhovým hejnům. V mírném pásu tato strategie neexistuje: v hnízdní době vůbec, v zimě jen omezeně a jen u některých druhů. U střízlíka obecného nikdy.
- **Mravenčí ptáci:** některé tropické druhy, včetně řady střízlíků, sledují hejna nájezdních mravenců a loví jimi vyplašenou kořist. V mírném pásu tato strategie neexistuje vůbec.

- **Samičí zpěv:** u tropických střízlíků standard, u našeho střízlíka neznámý.
- **Duetový zpěv:** pro čeled' typický, u našeho druhu neexistující.
- **Kooperativní hnízdění:** tropickým střízlíkům při hnízdění běžně pomáhají pomocníci (zpravidla mláďata z předešlého hnízdního pokusu); u našeho střízlíka ne.
- **Velikost snůšky:** většina střízlíků klade dvě vejce (pro tropické pěvce standard); náš střízlík klade snůšku, která je typicky dvoj- až čtyřnásobná! A pozor: tento jeden rozdíl v sobě ve skutečnosti skrývá *desítky* dalších (velikost snůšky totiž nevyhnutelně souvisí s počtem snůšek za rok, délkou inkubace, dožitím a všemi dalšími stránkami života; tyto vztahy tvoří základ ptáčích biologie a stručný přehled najdete ve dvou článcích v časopisu *Vesmír*, ke kterým se dostaneme na konci).

Pokud se tedy chcete dozvědět, jak žije normální, typický střízlík, podávám „náš“ střízlík informace, které od pravdy už ani nemůžou být dál.

Inu, nakonec nic moc překvapivého: střízlíci jsou v první řadě tropičtí Američané a jiné podmínky = jiný životní styl. Na tuto „drobnost“, která ale mění vše, zapomíná každý, kdo bez přemýšlení uvažuje „střízlík jako střízlík, přece“ a dochází tím k chybným závěrům.

Tahle pointa samozřejmě není jen o střízlících...

Co tedy střízlíci vlastně jsou?

Rozhodně by však neměl vzniknout dojem, že náš střízlík není v jiných znacích typický – musí být, jinak by to přece nebyl střízlík!



- ▲ **Bezpečí.** Hnízdění uvnitř budov má pro ptáky velké výhody. Hnízda jsou člověkem nechtěně chráněna před živly, jak životnými (predátory), tak neživotnými (povětrností). Podobně jako „náš“ střízlík i střízlík zahradní proslul svou schopností zahnízdít v čemkoli od staré boty, přes vyhozenou plechovku po třeba vnitřní stranu střechy tropické chýše. Uaxactún, departement Petén, Guatemala
- ▼ **Střízlík vzpěrač.** Dle moudré tety Wiki je Mitla „významná zapotécká a mixtécká archeologická lokalita“. Nicméně pozornost ptákaře od pozoruhodné kultury často odvede pozoruhodná příroda. Třeba když střízlík skalní (*Salpinctes obsoletus*) z kaktusových trnů staví hnízdo. Základ hnízda bývá poněkud překvapivě z oblázků. V jednom hnízdě našli šokovaní badatelé 2,2 kg kamínků, tedy 120krát hmotnost samotného stavitele! Mitla, stát Oaxaca, Mexiko



Pojďme tedy na znaky, kterými náš střízlík o střízlících něco říká reprezentativně a tedy správně (citáty jsou z hlavního zdroje informací pro tento článek: Kroodsma D. E. & Brewer D. 2005: Family Troglodytidae (Wrens). Pp. 356–447 in del Hoyo J., Elliott A. & Christie D. A. eds. 2005: Handbook of the Birds of the World. Vol. 10. Cuckoo-shrikes to Thrushes. Lynx Edicions, Barcelona):

- „Žádný ze střízlíků není pestrobarevně opeřený; červené, jasně žluté, zelené a modré odstíny v této čeledi zcela chybí.“
- „Jedním ze znaků, který charakterizuje prakticky všechny střízlíky a který naopak v podstatě chybí u všech ostatních pěvců, je převládající proužkování na letkách i rýdovácích.“
- „Většina členů čeledi má dvanáct ocasních per.“
- „Všichni střízlíci mají deset ručních letek.“
- „Pohlavní dimorfismus v opeření u střízlíků neexistuje.“
- „Střízlíkovití zahrnují jedny z nejlepších a nehlasitějších pěvců vůbec.“ (Pozn.: v různých výběrech stylu „Nejúžasnější ptačí zpěvy na Zemi“ nikdy nechybí střízlík zpěvný, *Cyphorhinus arada*).
- „U střízlíků se vyskytuje řada hnízdních projevů a strategií, které jsou mezi pěvci zcela neobvyčejné. Zahrnují polygamii, nejčastěji v podobě polygynie...“
- „S výjimkou dutinových druhů... staví všichni střízlíci zastřešená kulovitá hnízda s postranním vchodem.“
- „Střízlíci podle všeho postaví každoročně víc hnízd než jakákoli jiná skupina ptáků. Není to proto, že by kladli mimořádné počty snůšek,

ale kvůli jejich fenomenálnímu úsilí, které investují do stavby doplňkových hnízd.“ (Doplňková hnízda slouží k nocování, příštímú hnízdění, snad matou predátory a samice si podle jejich počtu a kvality vybírají zdatnější stavitele).

Tyto podobnosti mezi střízlíkem „našincem“ a těmi ostatními by nás ovšem neměly ukolébat k nesmyslnému závěru „střízlík jako střízlík“ (viz o jeden seznam výše...). Co v první řadě spojuje střízlíky? Určitě ne znaky, které bychom mohli vidět. Spojuje je společná evoluční historie a tedy geny, které jediné „přežívají z generace na generaci“ (zatímco jedinci nepřežívají v posledku nikdy). Vše ostatní je jen projev těchto genů. A není žádný důvod, proč by měla příbuznost druhů nějak odpovídat znakům, které vidíme na jejich vnějším vzhledu. To už jsem nedávno ilustroval na řadě příkladů, od vran, přes rehy po lejsky (Grim T. 2021: Charismatický šedáček. Naše příroda 14/5: 18–28).

Ostatně si všimněte, že zmíněné znaky sdílené všemi střízlíky, tedy včetně našeho, nejsou nic „extra“ – podobné znaky najdeme zcela běžně napříč celou ptačí fylogenezí. Je proto zřejmé, že aby se nám čeleď střízlíků nerozplynula podobnostmi s jinými nepříbuznými skupinami ptáků, musí ji držet pohromadě něco jiného než zmíněné neunikátní znaky. Ony neviditelné geny.

Dobrodružství vašeho vlastního pátrání a poznávání

Co platí pro střízlíky, nemusí platit pro jiné skupiny (což je samozřejmě zase ta stejná hlavní pointa dnešního

Citované články autora jsou volně k dispozici na jeho stránkách:

<http://www.tomasgrim.com/>



povídání, jen v jiném převleku!). Ano, u jiných skupin nemusíme najít tak dramatické rozdíly mezi životem zástupců žijících u nás a těch od nás geograficky vzdálenějších. Záměrně neuvedu příklad, ani jeden: tím bych vás připravil o dobrodružství vašeho vlastního pátrání a poznávání.

Krásně se tím zdůrazňuje zásadní pointa: abychom se dozvěděli, zda „naši“ ptáci vůbec něco podstatného říkají o ptácích (tedy všech), musíme v první řadě poznat ty jiné než „naše“. Pokud by naše poznání světa záviselo na takové náhodě, jako kde jsme se zrovna narodili, pak bychom měli zásadní problém...

„V roce 2001 poukázal vážený tropický biolog A. F. Skutch na to, že o těch pár ‚divných‘ střízlících, kteří pronikli do severního mírného pásu, víme nesrovnatelně víc než o nějakém půl stů střízlíků, kteří zůstali v tropech Nového světa. V tropech jsou hlasové projevy střízlíků naprosto odlišné...“

(Kroodsma & Brewer 2005)

A my ten problém máme. Je všeobecně uznáván jako nejpodstatnější slabina ornitologie: tím, že se badatelé soustředili jen na druhy „za humny“, přehlédli to, co ptačí říší dominuje. Prostý fakt, že naprostá většina ornitologů žije i bádá v mírném pásmu, zatímco naprostá většina ptáků žije v tropech, vedle k tomu, že učebnicové pravdy o ptácích jsou extrémně zkreslené ve prospěch zcela nereprezentativní menšiny – jako kdyby učebnicím češtiny dominovala slovní zásoba Hanáků.

Není divu, že moderní ornitologie je v podstatě přepisování učebnic (Grim T. & Remeš V. 2006: Opeřený průšvih. Víme vůbec něco o ptačí ekologii obecně? Vesmír 85/8: 462–472). A není divu, že zásadní objevy, které dnes od základu mění náš pohled na ptačí ekologii,



jsou zpravidla založeny na studiu ptáků tropických; pokud v těchto klíčových studiích vystupují „naši“ ptáci mírného pásu, tak jen jako srovnání úchylné biologie v mírném pásmu vůči tropickému standardu (Remeš V. & Grim T. 2016: Nápadný půvab mortality. Proč jsou tropičtí ptáci línými rodiči? Vesmír 95/7–8: 452–454).

Nic podstatnějšího o ptácích, přírodě a jejím poznávání už říct neumím. Jen bych tímto rád poděkoval střízlíkům: byli to právě oni, kdo mi během řady cest do amerických tropů otevřeli oči. Především oni mi ukázali, že „svět nekončí za humny“ a co zásadního z toho plyne. Tedy že bloumáním jen po českých luzích a hájích získám velmi zkreslenou představu o tom, jak ptáci skutečně žijí. Ne že by ti „naši“ nebyli fascinující (proč bych jinak jejich výzkumu zasvětil čtvrt století života?), ale přece jen už nezapomínám, že to jsou jen bizarní výjimky v rámci všeobecné ptačí biologie. Prostě jakési „kukačky“, taková „opeření Hanáci“.

Nebudu vás už obírat o čas na dobrodružství vašeho vlastního pátrání a poznávání... ☺

Střízlík, který není střízlík. Názory, kam v systému ptáků patří jihoamerický opeřenec se zavedeným českým názvem střízlík černohlavý (Donacobius atricapilla), byly od začátku zmatečné. Carl Linné ho zařadil mezi drozdy (Turdus atricapilla). Později se „drozd“ přestěhoval mezi drozdcy (čeleď Mimidae). Když jsem před 13 lety pořizoval tento záběr, byl pro změnu střízlíkem. Dnes s jistotou víme, že není nic z toho. Tvoří samostatnou izolovanou linii a proto má vyčleněnou jednodruhovou čeleď Donacobiidae. Její sesterskou, nejbližší příbuznou, skupinou je čeleď Bernieridae, která žije pouze na – připravte se na šok – Madagaskaru. Nejbližším příbuzným těchto dvou skupin jsou cvrčilký (čeleď Locustellidae). Pousada Piuval, spolkový stát Mato Grosso, Brazílie